

Budníček menší u nás obývá širokou škálu biotopů. V některých patří k dominantním druhům. Zimující jedinci se zdržují v nížinách v hustých porostech kolem vodních toků. Foto: Zdeněk Tunka

BUDNÍČEK MENŠÍ (*PHYLLOSCOPUS COLLYBITA*)

Robert Doležal

Zaposloucháme-li se někdy do ptačích hlasů, s velkou pravděpodobností mezi nimi uslyšíme jednoduché a stále opakované cilt cilt cilt. Může to být brzy na jaře, ale i na podzim. Tímto hlasem se ozývá jeden z našich nejpočetnějších, ale také nejméně nápadných pěvců – budníček menší. Jde o drobného zelenavého opeřence náležejícího k rodu Phylloscopus, který je u nás zastoupen čtyřmi hnízdicími druhy a dalších pět druhů zde bylo vzácně zastíženo na tahu. Nevýrazný a téměř všudypřítomný budníček menší uzavírá tento cyklus článků věnovaný lesním druhům ptáků, který po čtyři roky v Lesnické práci vycházel. Je to fascinující svět, který nás může mnohému naučit. Stačí si jen pozorněji všimnout svého okolí, otočit se třeba tím směrem, odkud zazní ono prosté cilt cilt.

Rozšíření a početnost

Budníček menší je druhem s palearktickým typem rozšíření obývajícím převážnou část Evropy a značnou část Asie. Vyskytuje se také v severozápadní Africe, na britské ostrovy včetně Irska se rozšířil počátkem 19. století a v polovině tohoto století pronikl do Dánska a jižního Švédska (ŠTASTNÝ a kol., 2011). Evropa tvoří necelou polovinu jeho hnízdního areálu s velice početnou hnízdní populací přesahující 30 mil. párů (25–49 % populace celkové). V letech 1970–1990 byla tato populace stabilní a i přes její pokles v některých zemích (především ve Francii) v následující dekádě 1990–2000 je stále hodnocena ve většině Evropy jako stabilní či vzrůstající

a budníček menší je zařazen mezi druhy zabezpečené (BirdLife International 2004). Početnost naší populace je odhadována na základě dat získaných v letech 2001–2003 v rámci mapování hnízdního rozšíření ptáků v ČR na 0,9–1,8 mil. párů (ŠTASTNÝ et al., 2006).

Prostředí a způsob života

V době hnízdění zastihneme budníčka menšího v nejružnějších typech lesních porostů, vyskytuje se v jehličnatých, listnatých i smíšených lesích, s oblibou vyhledává rozhraní lesních porostů s pasekami, mlaziny a okraje lesa. Často je k zastížení také v rozptýlené zeleni typu polních remízků, na hřbitovech nebo v parcích a zahradách

uprostřed měst (ŠTASTNÝ a kol., 2011). Budníček menší hnízdí víceméně rovnoměrně na celém území ČR od nížin do hor, kde se s ním setkáme i v subalpinském pásmu zákrsků – v křovinách na loukách a klečových porostech (ŠTASTNÝ et al., 2006). V mnoha typech prostředí patří k dominantním druhům: v rozptýlené zeleni hnízdí s hustotou 0,8–21 párů/10 ha, v parcích a městské zeleni 1,7–21,3 párů/10 ha, v jehličnatých porostech 0,6–7,8 párů/10 ha a ve smíšených listnatých lesích 0,3–5 párů/10 ha (ŠTASTNÝ a kol., 2011). Budníček menší je druh tažný, který náleží spíše k migrantům na kratší vzdálenosti. Jeho zimoviště se rozkládají převážně v oblasti Středomoří, ale i v subsaharské Africe, kam odlétá již od srpna (tah vrcholí v druhé půli září

a pokračuje do října). Ze zimovišť se ptáci vracejí od února, ale většina se objevuje až v březnu a dubnu (CEPÁK a kol., 2008).

Popis

Budníček menší dosahuje zhruba poloviny velikosti vrabce, horní stranu těla má hnědavě olivovou, kostřec světlejší. Spodina těla je špinavě bílá se světle hnědým odstínem na bocích, spodní ocasní krovky jsou žlutavě bílé. Křídla a ocas jsou hnědé a na hlavě je patrný žlutavě bílý nadoční proužek. Nohy jsou tmavé. Při pohybu v korunách stromů obvykle pocukává ocasem a třepotá se u konců větví. Vábení je tvořeno prostým *pít* nebo *fít*, na jaře také nezvučným *trrt-trrt*, kterým může prokládat zpěv (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Hnízdění a péče o mláďata

Ze zimovišť se samci budníčka menšího vracejí asi o týden dříve než samice. Obsazují hnízdní teritorium, ale stanoviště ke stavbě hnízda vybírají po návratu až samice. Doba hnízdění budníčka menšího je ohraničena přibližně druhou dekadou dubna a první dekadou července. Hnízdo, které má kulovitý tvar s postranním vchodem, staví pouze samice, jeho stavba trvá asi týden a nejčastěji bývá umístěno na zemi nebo těsně nad ní v listnatém náletu nebo v křoví prorostlém trávou. Hnízdním podkladem jsou obvykle listnaté dřeviny, jako je habr, dub, trnka, růže, hloh apod., ale může to být i smrkový nálet, hromady listů a roští, případně i suchá tráva. Znamé je i vyhnízdění v umělé budce ve výšce 3,2 m

Z výsledků nálezů mláďat v hnízdních sezónách následujících po kroužkování vyplývá poměrně silná vazba k hnízdišti – filopatric. Stejná vazba existuje i u dospělých ptáků obou pohlaví (ŠŤASTNÝ a kol., 2011). Foto: Robert Doležal

na stromě v zahradě. Průměrná výška hnízda je ovšem jen 0,25 m. Základ hnízda i krytu jeho stříšky tvoří hrubé větvičky a listy, dalším materiálem jsou větvičky, listy, stébla promíšená mechem, lišejníky, jehličím a kořínky, typická je výstelka z peří. Od poloviny dubna se v hnízdě objevuje průměrně 5 (1–6) bílých vajec s řídkými rudohnědými, fialově hnědými a hnědými skvrnkami. Od snesení posledního vejce na nich sedí po dobu 13–14 dní pouze samice. Během inkubace často snůšku opouští, aby se nakrmila. Hnízdní péče trvá 13–16 dní a mláďata krmí převážně také jen samice. Po vyvedení jsou mláďata ještě několik dní krmena mimo hnízdo a rodinky se rozpadají po 14–19 dnech. Průměrně je vyvedeno 4,82 mláďat, úspěšně vyvedení spadá do 63 % případů, v 37 % případů je hnízdo zničeno. Pohlavní dospělosti dosahují budníčci menší ve 2. kalendářním roce života (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Potrava

V potravě budníčka menšího převažuje hmyz, jeho larvy a vajíčka. Konkrétně se jedná především o dvoukřídlé (pakomáry), housenky motýlů, blanokřídlé (mšice), nedospělé pisivky (v dubnu) a také o pavouky a členovce. ŠŤASTNÝ (2011) zmiňuje dvě studie, kdy v moskevské oblasti bylo nalezeno v potravě mláďat 30 % komárů, 22 % motýlů, 11,5 % zlatooček, 10 % housenek, 9 % much a 11,6 % jiného hmyzu a v leningradské oblasti 31 % dvoukřídlých (hlavně komárů), 25 % stejnořídlých (mšice), 10 % blanokřídlých (pilatky), 7 % motýlů, 7 % jiného hmyzu, 18 % pavouků a 2 % měkkýšů. Potravu sbírá budníček menší při třepotavém letu na tenkých větvičkách, pupenech, listech, květech a kůře v korunách stromů a keřů. Kořist dokáže chytat i v letu, někdy sbírá potravu přímo ze země. V létě a na podzim se v jeho jídelníčku objevují také bobule a jiné plody (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Význam a ochrana

Budníček menší je jedním z našich nejhojnějších ptačích druhů a jeho populační trend vykazoval od roku 1982 mírný vzestup, v průměru o 1,2 % ročně (ŠŤASTNÝ et al., 2006). V posledních letech jsou u nás pravidelně zjišťováni i přezimující jedinci. Tento druh u nás tvoří pravidelnou, ale málo známou součást lesních a křovinných biocenóz (ŠŤASTNÝ a kol., 2011) a v obecném smyslu je chráněn Zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

Většina našich okroužkovaných budníčků menších byla na podzim a v zimě hlášena z oblasti Středomoří (Řecko, Itálie, Malta, Alžírsko, Tunisko, Libye), která tedy tvoří hlavní zimoviště našich populací (CEPÁK a kol., 2008). Foto: Robert Doležal

Druhá determinace v rámci rodu *Phylloscopus* není snadná. V terénu je založena především na zpěvu, méně na vzhledu pozorovaného jedince. Budníček menší je u nás na jaře jedním z prvních zpívajících druhů. Zpívá od poloviny března, ale za příznivých podmínek o sobě může dát vědět v některých letech i dříve. Nejintenzivněji zpívá časně ráno. Foto: Zdeněk Tunka

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Další fotografie je možné zhlédnout na internetových stránkách autora fotek: www.birdphoto.cz.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz